

DARWINISME I UNIVERSITAT DE

LA SUSPENSIO D'ODÓN DE BUEN

per Josep Arqués

38 (734/Volum 2/desembre 1982

ciència 22)

En aquest any Darwin, que ha polaritzat tant l'interès de molts sectors del país, era imprescindible que la nostra revista oferís aportacions noves al coneixement del darwinisme a Catalunya. Aquest article dona nova llum a un episodi molt significatiu del debat darwinista a casa nostra. Odón de Buen, catedràtic aragonès de la Universitat de Barcelona, va estar a punt de ser exclòs de l'ensenyament per les seves idees darwinistes. El suport dels estudiants, dels polítics republicans, d'una part del claustre de la Universitat i de molts sectors de la població el restituïren a la seva càtedra. El treball, fonamentat en una documentació fins ara desconeguda, restableix els fets històrics a la seva dimensió, tenint present que alguna literatura els havia deformat ja que partia de dades incompletes. L'edició completa serà realitzada per la Diputació de Barcelona

Jospe Arqués i Suriñach (Manlleu, 1945) és doctor en farmàcia i investigador de la càtedra d'història i legislació de la Facultat de Farmàcia (Universitat de Barcelona) que dirigeix el professor Josep M. Suñé. La seva àrea de recerca és la universitat espanyola del segle XIX. Professionalment, forma part de l'equip tècnic del departament de Sanitat i Seguretat Social de la Generalitat.

● En una societat tan profundament dividida entre els vestigis de l'antic règim i els conats d'implantació del nou, com fou l'espanyola del dinovè, hom estava sempre a punt per prendre qualsevol qüestió intel·lectual o científica com a pretext per ventilar diferències polítiques. En aquest sentit, l'ambient de sectarisme ideològic crebànta els contendents del debat darwinista. Les polèmiques més enverinades s'esdevingueren en la dècada dels 70, però la controvèrsia continuà fins ben entrat el segle XX.¹

La vida universitària oficial era un refugi antidarwinista, sobretot després que Orovio, el 1875, aconseguís que una munió de professors liberals haguessin d'abandonar les seves càtedres. A molts dels discursos d'obertura de curs de les

universitats del país, s'hi fa menció de la qüestió darwinista i és sempre en contra dels seus postulats. Cap dels llibres de Darwin ni de Haeckel no eren ben rebuts o autoritzats a les biblioteques universitàries espanyoles.²

UN APOSTOL DARWINISTA A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

A Barcelona, alguns dels més eminents professors de la seva Universitat són enemics declarats de l'evolucionisme: Letamendi, amb el seu famós discurs de l'Ateneu el 1877 i el d'inauguració del curs universitari 1878-1879. Rubió i Ors, amb la seva obra *El hombre, origen, antigüedad y unidad de la especie humana según la revelación, la ciencia y la historia*. I Plans i Pujol, en el seu discurs d'obertura del curs 1880-1881.³

En aquest bastió conservador de la polèmica arriba, el 1889, un jove i dotat científic aragonès que acaba de guanyar en propietat la càtedra d'història natural. El seu credo, absolutament positivista, queda sense dilació ni temor reflectit a

les seves lliçons i llibres: "Que alguns savis heterodoxos cultivessin la història natural en països alliberats de la tradició catòlica amb esperit lliure, sense traves de cap mena i sense cap perjudici, motivà que els escolàstics veiessin que l'estudi de la naturalesa posava en perill les seves doctrines atacant els fonaments del dogmes i es disposessin per la lluita, enfondint l'abisme entre la filosofia i l'observació de la naturalesa. Com que tota aquella gent, interessada o fanàtica, dominaven el medi social, l'horror al naturalisme es va fer públic i encara en alguns països són mirats amb recel els geòlegs i els biòlegs, els quals, en el transcurs del poc temps passat des que aquestes ciències començaren a desenvolupar-se, han triomfat per damunt de la intolerància conquerint les masses socials cultes amb la força inexpugnable de la raó i de la utilitat immediata."⁴

Amb aquest tot és comprensible i forçós el seu enfrontament amb tot el poderós sector universitari conservador, extremament respectuós amb els dogmes religiosos. En cap moment no s'intenta d'evitar el repte.

El llibre de text que publica Odón de Buen l'any següent de la seva arribada a Barcelona —llibre on es posen de manifest les seves dots pedagògiques amb una sis-

ANTIDARWINISME A LA BARCELONA:

DE LA SEVA CÀTEDRA (1895)

temàtica poc usual i moderna i amb una modèlica preocupació metodològica— envesteix, netament, en diversos passatges, el més controvertit de les teories darwinistes: l'home inclòs en la cadena d'evolució simiesca: "Ningú pot negar que entre el desenvolupament intel·lectual de l'home i el dels antropoides hi ha una gran distància; també hi és i no petita entre els homes salvatges que encara viuen i els homes de les nacions cultes: la comparació, avui, ens indica un abisme que sembla infranquejable, però per dur aquesta comparació al terreny general i filosòfic no s'ha d'oblidar que han desaparegut tipus humans més endarrerits intel·lectualment que els més salvatges d'avui, i han desaparegut formes d'antropoides, en aquesta lluita de la cultura contra el salvatgisme que eixampla cada dia més el camp que separa l'home de la resta dels animals. La conclusió de la psicologia moderna en aquest punt és que les facultats psíquiques de l'home difereixen de les que tenen els antropoides pel grau de desenvolupament adquirit (Wund)."⁵

LA INGERÈNCIA ECLESIAL

La preocupació que Odón de Buen desvetlla a la jerarquia universitària i eclesiàstica és fàcilment imaginable. Encara ressonen els ecos del I Congrés Catòlic Espanyol, celebrat a Madrid el 1889, en què —en la secció segona dedicada als temes científics i presidida pel bisbe de Salamanca— fou objecte de tots els anatemes "el sistema científic que es coneix amb els noms de darwinisme, transformisme i, en el seu major grau de generalitat, evolució," (...) "senyalant-lo com l'esperit satànic que ressorgia de les mensions tenebroses, provocant novament amb imponent sobèrbia les ànimes fidels i obedients als conceptes divins de l'Ésser Suprem". En aquest Congrés, Delfí Donadiu, catedràtic de la Universitat de Barcelona, presentà un discurs titulat "La

libertad y el liberalismo" també contundentment favorable a les ensenyances vaticanes.⁶

A Barcelona, el doctor De Buen molesta, tant o més que per les seves idees, per l'orgullosa exhibició que en fa. Li agrada ocupar un lloc destacat a la presidència de tots els mítings de propaganda lliurepensadora que se celebren a la ciutat. Participa com a candidat republicà a les eleccions de regidors barcelonins. Publica —a part les obres de text— obres de "marcat caràcter de lluita antireligiosa", segons les pròpies paraules.⁷

Tanta ostentació ha de desvetllar agudes crítiques d'entre els seus companys de facultat i també d'entre els diferents estaments ciutadans que cerquen el camí per parar-li els peus.

Els seus adversaris determinaren, ben aviat, que s'havia d'aconseguir una condemna a les explicacions del doctor De Buen que dimanés de la mateixa Església, la qual cosa dotaria d'una autoritat invencible els arguments adduïts. Fou l'Associació de Pares de Família, aparentment, l'encarregada de fer la denúncia al bisbat.⁸

Amb gran celeritat, els treballs editats per Odón de Buen foren presentats pel bisbat a la Sagrada Congregació de l'Índex, i aquesta, en un decret de 14 de juny de 1895, "condemna les obres del catedràtic de la Universitat de Barcelona don Odón de Buen" titulades *Tratado Elemental de Zoología* i *Tratado Elemental de Geología*, publicades a Barcelona pel seu autor. El decret fou confirmat "amb la Sobirana sanció i manat promulgar per Sa Santedat nostre Santíssim Pare el Papa Lleó XIII".⁹

El bisbe de Barcelona, doctor Català, en tenir la notícia de la sentència i d'acord amb el procediment usual, publicà al "Butlletí Oficial Diocesà" el decret, on també comunicà als fidels "que tinguin al seu poder exemplars dels llibres citats, els lliurin immediatament als seus propis rectors o a la nostra Secretaria de Cambra, a fi de ser inutilitzats segons dret", i, a l'autor, a retirar de la circulació els exemplars existents i a retractar-se dels

errors publicats.¹⁰

El catedràtic no tenia cap intenció d'acatar els dictats episcopals, i passats solament quinze dies sense rebre cap satisfacció, el bisbe, indignat, decidí utilitzar fins a l'extrem els recursos legals continguts a la llei d'instrucció pública vigent en aquell temps, que era la de 1857 (la famosa llei promulgada per Moyano), la qual en el seu article 296 ordenava que: "Quan un prelat diocesà adverteixi que en els llibres de text o a les explicacions dels professors s'emetin doctrines perjudicials a la bona educació religiosa de la joventut, en donarà compte al govern, el qual instruirà l'expedient oportú atenent el Reial Consell d'Instrucció Pública, i consultant, si ho cregués necessari, d'altres prelats i el Consell Reial."¹¹

El virtut de tot això el bisbe Català elevà una llarga i substancial instància al ministre de Foment exposant els fets i recolzant-se en les raons que l'article segon de la Constitució conferia a tots els "atribolats pares" dels alumnes que se li havien dirigit en demanda del dret d'evitar que els seus fills fossin educats en teories anticatòliques. El referit article declarava que "la religió catòlica, apostòlica i romana és la de l'Estat" i afegia que "ningú no serà molestat, del territori espanyol, per les seves opinions religioses ni per l'exercici del seu respectiu culte". Eren adduïdes també a la instància les obligacions inherents al Concordat de 1851, "que és pacte internacional i llei del Regne", el qual en el seu article segon afirmava que la instrucció a tots els establiments, inclosa la universitat, havia de ser "en tot conforme a la doctrina de la mateixa religió catòlica, i a aquesta finalitat no es posarà cap impediment als bisbes i altres prelats diocesans encarregats pel seu ministeri de vetllar sobre la puresa de la doctrina de la fe i dels costums i sobre l'educació religiosa de la joventut en l'exercici d'aquest càrrec, fins i tot a les escoles públiques".¹²

D'acord amb els diferents arguments exposats, el bisbe Català suplicava al govern: a) Que les obres mencionades del doctor De Buen fossin declarades no

Rector Universitat de Barcelona a Director general Instrucción Pública. Madrid

*Alumnos catedra! Deseo han promovido altercados lamentables. He recurrido Junta Excmo y acordado suspender transitoriamente sus cátedras sin perjuicio resolución superior. Se acuerda Gobierno don tome posesionones -barras de-
tadas*

4 Octubre

Nota del rector a la D.G. d'Instrucció Pública, el 7 d'octubre de 1895: una de les múltiples notes enviades des de la Universitat de Barcelona al ministeri, per donar compte dels successos

aptes per servir de text a les universitats d'Espanya. b) Que els alumnes no estiguessin obligats a assistir als ensenyaments del dit professor i que aquest no formés part del tribunal d'exàmens de l'assignatura. c) Que la classe d'història natural de la Universitat de Barcelona fos impartida per un professor "que no sigui anticatòlic ni expliqui doctrines anticatòliques".¹³

La Constitució de 1876 havia intentat de conciliar les diametralment oposades posicions, en matèria religiosa, de moderats i liberals. Cánovas del Castillo, el talentós orquestrador d'aquesta Constitució, que era personalment un aferrissat partidari de la llibertat de cultes, organitzà la solució final, reconeixent en l'article I la llibertat religiosa, encara que en el II l'Estat es proclamava plenament confessional.¹⁴

En aquest context, es fa evident que els arguments adduïts pel prelat Jaume Català, en la referida instància al ministre, estaven basats en una lectura molt partidista de les lleis de la nació. La decidida incompatibilitat entre alguns articles de la llei Moyano d'instrucció pública de 1857 i la Constitució de 1876, s'havia de resoldre clarament a favor d'aquesta, ja que el rang de la llei constitucional era superior i derogatòria per a la resta de lleis contradictòries amb ella. Per altra banda, el Concordat de 1851 estava fundat en la unitat religiosa recollida en la Constitució de 1845, que fou absolutament desballestada per la de 1869 i no restablerta per la de 1876. Els liberals opinaven que els punts del Concordat encara vigents persistien solament "per regular qüestions de patronat".¹⁵

L'INICI DEL CONFLICTE UNIVERSITARI

Tres dies després que el bisbe Català dirigís la instància citada al ministeri de Foment, s'inaugura el curs universitari a Barcelona, en la data exacta en què cada any es feia aquesta cerimònia a totes les

universitats espanyoles: el primer d'octubre.

L'endemà, comencen les classes i el tema general de conversa és el rumor que el rector, fundant-se en les consideracions fetes recentment pel prelat barceloní, ha esborrat les obres del doctor De Buen de la llista de llibres de text de la Universitat de Barcelona. Odón de Buen, sense tenir-ne encara la confirmació oficial, però veient el caire que prenen els esdeveniments, anuncia l'ajornament d'una excursió científica a Nàpols que estava a punt d'iniciar amb els seus alumnes.¹⁶

El doctor Casaña, en tenir coneixement del decret de la Sagrada Congregació de l'Índex i havent rebut còpia de la comunicació tramesa pel bisbe al ministeri de Foment, oficia el 2 d'octubre al degà de la Facultat de Ciències comunicant-li haver resolt "amb providència d'avui eliminar les obres del dit senyor en compliment d'aquella superior disposició" (es refereix al decret de l'Índex).¹⁷

El dia 7, la premsa dona per fet que el ministre de Foment, Bosch i Fusteguerras, prepara una ordre que resol el conflicte suscitat, d'acord amb les reclamacions de l'episcopat. Aquest afer aixeca una onada d'indignació entre el sector liberal i republicà català i, en l'àmbit escolar, una accentuada reacció de solidaritat amb el catedràtic pretèsament suspès.¹⁸

El dilluns, a primera hora, la plaça de la Universitat era plena de grups comentant les notícies. Poc abans de les onze, l'hora de la seva classe, aparegué el doctor De Buen i es dirigí a la seva aula del primer pis, plena de gom a gom pels concurrents. Com que fora de l'aula quedaven més de dues-centes persones, entre les quals, sorprenentment, hi havia alguns pares d'alumnes i professionals barcelonins, el catedràtic féu gestions per aconseguir una aula amb més capacitat, cosa que no fou possible en estar totes ocupades.⁹

La lliçó que abordà Odón de Buen, amb la seva habitual paraula fàcil, versà sobre l'esbós històric del desenvolupament de la zoologia. L'exposició arribà a ser interrompuda pels aplaudiments en diverses

ocasions, cosa que prova l'ambient insòlit i caldejat de l'acte. El catedràtic optà, al final, per acabar gairebé teatralment la seva lliçó:

"—I fins demà... si em deixen. Perquè sento una lleugera pudor a mort.

—No, no! —interromperen els estudiants.

—No —afegí el senyor de Buen—. El mort no sóc jo. És la llibertat de càtedra".²⁰

El doctor De Buen sortí de la Universitat voltat pels estudiants que decidiren acompanyar el catedràtic fins al seu domicili, amb un seguit de "visques" al professor i a la llibertat de càtedra.

De retorn, i resolt a demanar explicacions sobre l'assumpte, els estudiants es dirigeixen directament al rectorat, on són informats de l'absència del rector Casaña, al mateix temps que se'ls tanquen precipitadament les portes d'accés. El contrariat tropell es veu obligat a baixar a la planta baixa i donant regna solta a la seva indignació cremen tots els edictes i anuncis que figuren als taulers del vestibul de la Universitat.²¹

S'organitza, tot seguit, una manifestació cap al Palau Episcopal per fer sentir la protesta davant del que és considerat el principal responsable dels fets: el bisbe Català. La trencadissa de vidres del Palau és impressionant. El mateix alcalde, Rius i Badia, acudeix a apaivagar els agitats estudiants, dos dels quals són detinguts per la guàrdia municipal.²²

A la tarda, les manifestacions continuen, centrades davant les redaccions d'alguns dels diaris de caire conservador, i els estudiants visiten els diputats "demòcrates" Vallès i Ribot, Sol i Ortega i Lostau, els quals els reben amb afecte i acorden fer seva la protesta.²³

EL SUPORT DE LES FORCES POLÍTiques D'ESQUERRA

Tal com era de témer, els aldarulls estudiantils augmentaren l'endemà i un fet una mica insòlit va contribuir a encrespar l'opinió liberal.

Retrat d'Odón de Buen, procedent de la seva *Historia Natural*, vol. 1, Barcelona, s/d, p. 1

Retrat del doctor Jaume Català, bisbe de Barcelona i iniciador de l'afaire. El retrat forma part de la portada del setmanari "La Exposición", n.º 3 (1886).

Al matí del dimarts dia 8, i en haver rebut sengles comunicacions del degà de ciències i del rector anunciant la suspensió de les seves classes, el catedràtic doctor De Buen fa acte de presència a la plaça de la Universitat per confirmar la seva separació als estudiants. Aquests, segurs ja de la responsabilitat rectoral en el fet, es dirigeixen a les habitacions de Casaña, el qual, com era costum en aquesta època, ocupava juntament amb la seva família un habitatge habilitat en el mateix edifici universitari, annex al rectorat. El rector, que feia dinou anys ininterromputs que ocupava el càrrec, "aparegué a la llinda de la porta i un alumne, avançant, li manifestà que li exigien que presentés la dimissió". Algunes versions parlen de frases molt violentes i fins i tot que el grup se li va abalançar a sobre.²⁴

L'escena va acabar quan crits favorables a la posició rectoral d'alguns estudiants allí presents ("visca la unitat catòlica") embrancaren els alumnes entre ells en una violenta baralla. Molt forta degué ser la lluita i gran la indignació del rector, puix que, al cap d'una estona, comparegueren les forces d'ordre públic dins del recinte universitari. La policia va deixar autènticament estupefactes els estudiants, que creien fermament en l'empara del fur universitari, i la confusió i el desconcert foren aprofitats pels agents per ventar-los un joc de bastonades.²⁵

La insòlita determinació del rector, que, probablement, no era inevitable, despertà les ires i meresqué els més sonors adjectius de la premsa esquerrana. "La Publicidad" titula l'article de primera plana "Inqualificable", i el que detalla els fets, "L'imperi de la brutalitat".²⁶

En canvi, alguns estudiants explicaren que Duran i Bas sentenciava pels patis de la Universitat: "El sabre és el gran remei per a aquests mals".²⁷

L'endemà, es fa un gran míting escolar amb més de mil assistents al Jardí Espanyol, reunió que prèviament havia estat autoritzada. Els diputats republicans per Barcelona presideixen l'acte i en les seves intervencions blasmen els procediments emprats pel rector, alaben la llibertat de

càtedra i neguen que en aquesta protesta escolar hi hagi mans ocultes que la dirigeixin, cosa que, amb la seva presència, no contribueixen pas gens a desmentir. Els estudiants catòlics es limiten a obscurar els assistents amb un parell d'objectes "farcits de fastigosa substància" que cauen d'algun terrat veí. La veritat és que els esmentats estudiants conservadors hi estaven en franca minoria. A uns anys de distància, un dels protagonistes opinava que "al costat d'Odón de Buen s'arregleren tots els estudiants, des dels republicans fins al centre escolar catalanista, sense cap acció en contra de les dretes".²⁸ Mañé i Flaquer, el gran conservador que dirigí durant trenta-cinc anys el "Diario de Barcelona", comenta en un article el caire polític de la qüestió i troba reveladora l'estada a Barcelona, la setmana anterior al conflicte, de Miguel Morayta, catedràtic de la Universitat de Madrid, reputat en aquesta època com el cap de la francmaçoneria espanyola i que tingué un paper preponderant, uns anys abans, al costat de Castelar, en el muntatge de la caiguda del ministre de Foment, Pidal. Segons l'agut comentarista Mañé i Flaquer, Morayta va venir expressament a organitzar el moviment i a preparar un contraatac coordinat.²⁹

Hi ha dos fets, que no cita Mañé, que al nostre entendre avalen aquesta hipòtesi. Per una part, la maniobra feta pel bisbe de Barcelona podia formar part d'una ofensiva clerical premeditada, puix que coincideix amb un conflicte homòleg suscitat, en les mateixes dates, pel bisbe de Granada en increpar i fer callar un catedràtic de dret d'aquella Universitat durant una conferència que aquest pronunciava a la seu de la Sociedad Económica Granadina. Els liberals podien i devien estar advertits dels plans de l'ofensiva religiosa. Per altra banda, la gran dedicació i afecte que inspira Odón de Buen als republicans tenen implicacions i arrels personals. El sogre del doctor De Buen, de cognom Lozano, era el director d'un dels més famosos setmanaris revolucionaris i anticlericals, "Las Dominicales del Libre Pensamiento". Lozano i la

seva camarilla —Alfredo Calderón, Chies, Nakens— gaudien d'excel·lents relacions amb la Institución Libre de Enseñanza. Es deia que ells havien aconseguit col·locar De Buen a la càtedra de Barcelona, càtedra que gaudia d'una situació estratègica per fer proselitisme, perquè pertanyia al primer curs de quatre carreres. Era, doncs, segons aquesta versió, una peça molt ben col·locada a la qual s'havia d'atorgar tot tipus de protecció.³⁰

UNA LLETRA ENDOSSADA AL RECTOR CASAÑA

De tot Espanya es rebien adhesions i els estudiants de Madrid, de Sevilla, de València i de Saragossa estaven organitzant actes de protesta. Els diaris de la capital dedicaven amplis espais a aquest afer. Cánovas del Castillo no necessita en aquesta ocasió el seu finíssim nas de polític per ensumar l'ambient que presagiava la gropada. Decideix, apressadament, desviar les ires cap un altre cantó: "El govern no ha fet res més, fins ara, que obrir un expedient en virtut de la petició del bisbe, per conducte del rector. Déu sap quan acabarà l'expedient. Els estudiants han comès un greuge inqualificable *contra el bisbe i el rector* abocant-se al carrer, d'on se'ls ha de treure. És absolutament inexacte que existeixi una reial ordre del ministeri de Foment sobre aquest particular."³¹

El govern, com es pot veure, no vol cap culpa en la qüestió. La comparteixen el bisbe i el rector. I ben aviat solament aquest últim, puix que arriben rumors insistents del disgust del bisbe Català per la manera com el rector ha tractat el problema.³²

Tal com anunciava ja unes hores abans el diputat republicà Vallès i Ribot —que tenia notícies certes de la posició de Cánovas del Castillo—, "quan el govern endossa aquesta lletra al rector, això vol dir que no trigarà el senyor De Buen a assegurar's novament en la seva càtedra".³³

El rector Casañà

Portada de "La Vanguardia", XV (4462), (1895) en la qual destaca l'article a dues columnes La agitació escolar.

Fragment de l'article La agitació escolar publicat a la primera plana de "La Vanguardia", XV (4462), (1895).

Sembla que els estudiants, davant l'actitud del govern, podien tranquil·lament haver-se sentit satisfets i donar per acabada la lluita. Però aquesta "mort ràpida" que el govern canovista va voler infringir al moviment revolucionari, amb el seu maquiavèlic canvi de joc, no entrava, probablement, en els plans dels que anhelaven treure suc polític d'aquesta qüestió universitària. Si no, no té explicació que, l'endemà, dijous 10 d'octubre, els disturbis s'endurissin.

Aquest mateix dia al matí, diversos grups interrompen les poques classes que s'intenten donar de forma habitual. A la de Duran i Bas, apedreguen els vidres i venen cops de pal a portes i parets. El catedràtic surt escortat pels seus alumnes enmig d'una xiulada fenomenal. A la del doctor Pou i Ordinas, es diu que el catedràtic ha hagut de fugir per una finestra. En una altra de les càtedres, "quan caigueren trencats alguns vidres de les finestres que donen al claustre, es va veure que el professor i alguns dels alumnes, des d'una altra finestra del local que dona al carrer de Balmes, demanaven als agents de l'autoritat que acudissin a auxiliar-los".³⁴

La policia torna a desallotjar la Universitat i decideix deixar-hi forces a l'interior, les quals l'endemà encara hi són presents. El president del govern, en assabentar-se que la Universitat era presa per les forces d'ordre públic, comentà divertit que "com que era partidari de la llibertat de càtedra, s'havien obert les classes amb l'assistència de la guàrdia civil". Això, però, no aconseguia d'amargar la seva preocupació per l'assumpte.³⁴

EL GOVERN RECORRE A L'EXÈRCIT

Per Barcelona corre el rumor que estan a punt de suspendre's les garanties constitucionals i s'instaurarà l'estat d'excepció. El capità general de Catalunya, Valeriano Weyler, que es trobava a Madrid

pel luctuós fet de la mort de la seva filla, abandona precipitadament la capital amb instruccions precises del cap de govern per posar fi al conflicte. Havent arribat a Barcelona, comença un estat de guàrdia permanent a la capitania general del caps i oficials d'Estat Major i és ordenada una impressionant concentració de tropa a la rodalia de Barcelona. Un esquadró de llancers del Príncep surt de Granollers i es dirigeix a les casernes dels docks barcelonins. Uns altres dos esquadrons de llancers del Príncep destacats a Vilanova i la Geltrú es posen en marxa cap a l'Hopitalet de Llobregat. El regiment de caçadors de Treviño de guarnició a Vilafranca del Penedès es trasllada a Molins de Rei. A Tarragona i a Reus, s'hi troben preparades més tropes per dirigir-se a Barcelona, si es creu necessari.³⁶

El cert és que, quan els moviments de tropes foren anunciats, ja no eren necessaris. L'aspecte i l'estat del conflicte escolar canviaren radicalment amb el resultat de la reunió que dissabte a la matinada tingueren al Centre Federalista els prohoms i els representants de les diverses faccions del republicanisme.

En la reunió es posà en evidència que existien marcades discrepàncies dins l'ala republicana i això provocà inacabables discussions. Al final, el diputat Vallès i Ribot, que presidia l'acte, puntualitzà que l'objecte exclusiu d'aquest era decidir si es convocava un "miting monstre" i per això s'havien de deixar les altres controvèrsies i procedir a una votació sobre el particular. El resultat del sufragi es mostrà negatiu per 23 vots contra 18.³⁷

En el futur no es produí cap més disturbis a Barcelona, ni petit ni gros, relacionat amb aquest conflicte universitari.

Era clar que el govern estava decidit a respectar la docència del doctor De Buen i, per altra part, que també ho estava, impàvidament, a evitar un cop d'efecte republicà. Els disset esquadrons que el dia 14 quedaren reunits a Barcelona i voltants eren una bona prova del segon. I els republicans —ben informats amb anterioritat—, en treure pressió a la seva locomotora dissabte a la matinada, demostra-

ren ser conscients de l'energia governamental posada al cas.

Les acusacions d'inducció del conflicte són nombroses i mútues entre clericals i republicans. En realitat, totes dues forces havien volgut oferir al govern conservador-liberal de Cánovas una demostració del seu poder, que, segons opinaven, convenia perquè el govern es veiés obligat a concedir-los una sèrie de deferències, en definitiva, a inclinar la proa de l'aparell governamental cap a les seves aspiracions. El moment era ideal per poder aconseguir els propòsits ambicionats, puix que la situació política dels partits governamentals passava per una gran feblesa. "L'estat del país era llastimós. El Tresor Públic estava arran de la fallida. La qüestió separatista de Cuba consumia milers de vides i cents de milions de duros." I en el camp internacional, els afronts dels Estats Units eren continus ultratges "que la necessitat obligava a suportar sense protesta".³⁸

D'aquí, de la patètica situació del país i de la consegüent vulnerabilitat del seu govern, és fàcil deduir i entendre el dur i complicat tracte que Cánovas hagué de donar a la qüestió. Primer, escamotejant una real ordre als clericals, i després, dissuadint amb energia inusitada els republicans.

EL CONSELL UNIVERSITARI. LA UNIVERSITAT DIVIDIDA

El dilluns dia 14 se celebrà una junta de degans, sota la presidència del rector, en la qual s'acordà remetre un resum dels fets a la direcció general d'Instrucció Pública i plantejar una consulta formal sobre si havia de continuar o no tancada la càtedra d'història natural.³⁹

Passaren els dies sense que arribés cap resposta del ministeri de Foment. A primers de novembre fou rebuda una nota, insòlitàment dura i rigorosa, instant que "cessi el procediment irregular que s'ha

LA VANGUARDIA

ÚLTIMAS NOTICIAS Y TELÉGRAMAS DE LA SEMANA BARCELONA - Viernes 11 Octubre 1895

REDACCION ADMINISTRACION E IMPRENTA
Ronda de Estudios, 4
Teléfono No. 240000 en Cataluna VANGUARDIA - Barcelona
D.O. DE BELLVER LECHE Nº 123

EL INDIO
24, CARMEN, 24

OCAJON EN LIENZOS FABRICACION VICH
En todas las ciudades y pueblos, y especialmente en MADRID y VICH de su reino.

La agitación escolar
Por el ministro
De orden a parte, presentada la lista de la Universidad al mismo consejo de los señores de la Universidad, en virtud de la cual se ha de proceder a la elección de los señores de la Universidad, para el curso de 1895-96.

El señor Duran y Bas
El señor Duran y Bas, que se encargó al recibir de los señores de la Universidad, y que se encargó al recibir de los señores de la Universidad, y que se encargó al recibir de los señores de la Universidad...

Un cartel
Los señores de la Universidad, que se encargó al recibir de los señores de la Universidad, y que se encargó al recibir de los señores de la Universidad...

Un grupo bastante numeroso
Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen. A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones...

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por la calle del Carmen.

A la entrada de la de Picaques había un carro y dos carretones.

Los estudiantes intercambiaron con ellos la

corros
medi-
menor
d. En
on lle-
sieron
ble ca
o eran

Los escolares permanecieron un rato in-
decisos en la plaza de la Universidad sin re-
solverse a seguir un camino u otro. De pronto
de uno de los grupos se elevó en un palo
un papel en el que con grandes letras se pe-
dia la dimisión del Rector. Sonaron aplausos
prolongados.

hizo que se dispersara el grupo.

Entonces se oyó una voz que decía: «Al
Hospital» y todos los estudiantes se dirigie-
ron hacia la calle de Pelayo. En el balcón
del segundo piso de la casa número 8, se ha-
llaba el señor Lostau, á quien los estudiantes
dieron vivas, siendo salidos por el diputa-
do republicano. Luego siguieron todos hacia
la Rambla donde los dispersó la guardia ci-
vil.

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

Un grupo bastante numeroso penetró por
la calle del Carmen. A la entrada de la de
Picaques había un carro y dos carretones
Los estudiantes intercambiaron con ellos la

anat seguint en aquest assumpte" i ad-
duint una sèrie d'articles del reglament
d'instrucció pública de 1859 i de la R.O.
de 30 de setembre de 1875 que donen la
pauta a seguir.⁴⁰
En definitiva, l'enuig de les autoritats
ministerials venia del fet que no volien
ser obligades a intervenir en un assumpte
tan compromès. I els articles adduïts
proposaven que la decisió sobre el catedràtic
fos transferida al rector barceloní a fi
que el ministeri quedés ben preservat
de responsabilitats futures.⁴¹
El doctor Casaña, desconcertat i dolgut,
però amb ànim d'acatar i desenvolupar
les ordres rebudes, decideix que, malgrat
estar autoritzat per suspendre "per ell i
davant d'ell" el catedràtic, seria més lògic
i oportú aconseguir l'opinió al respecte
del Consell Universitari i per aquesta fi-
nalitat acorda la seva convocatòria per al
dia 16 de novembre de 1895.⁴²
El Consell de la Universitat de Barcelona
era format per tretze catedràtics: el rec-
tor, els degans de les cinc facultats i els
directors de les Escoles d'Enginyers, Ar-
quitectura, Nàutica, Belles Arts, Comerç,
la Normal de mestres i l'Institut d'En-
senyament Mitjà.
A un quart de quatre de la tarda del dia
16, es reuniren sota la presidència del
rector Casaña els doctors: Caba, Nove-
llas, Molés, Gómez Aria, Rubió i Ors,
Blasco, Villar, Giné i Partagàs, Trèmols,
Luanco i Duran i Bas, i va excusar la
seva assistència per malaltia el doctor
Antonio Sánchez, director de l'Escola
d'Enginyers.⁴³
El rector havia format un plec de càrrecs
que després de nombroses consideracions
resumia en tres punts les acusacions al
doctor De Buen. El primer condemnava
l'actitud de mantenir, com a obres de
text, tractats contraris a la religió catò-
lica, fins i tot després del requeriment del
bisbe. El segon i el tercer es referien a la
responsabilitat del catedràtic en els alda-
rulls del dia que donà la seva classe da-
vant nombros públic i del dia següent, en
què acudí a la Universitat malgrat les
ordres concretes rebudes.⁴⁴
El Consell, en tres votacions diferents,

decidí, per majoria, que considerava ade-
quada la formulació dels càrrecs i envià al
catedràtic expedientat una còpia del plec
iniciat, perquè pogués presentar una de-
fensa al respecte.⁴⁵
Set dies més tard, el 26 de novembre,
Odón de Buen presentà un document de
descàrrec desvirtuant les acusacions amb
arguments legals traçats per la mà mestra
d'un jurista. Indubtablement, disposà de
bons consellers. Els termes d'aquesta de-
fensa són un instrument fonamental per
comprendre els crítics mecanismes que
la Restauració, a través de la Constitució
de 1876, havia posat a favor de la lliber-
tat, mecanismes que han estat esbossats ja
en analitzar les pretensions del bisbe Ca-
talà.⁴⁶
El doctor De Buen va guanyar-se amb
notable intel·ligència la majoria dels seus
companys, tal com quedà palesament de-
mostrat a la sessió final del Consell Uni-
versitari que va tenir lloc el dia 28 de
novembre.
El doctor Duran i Bas fou el qui, al llarg
de tota aquesta darrera sessió, intentà
amb més tossuderia i ardor defensar la
posició rectoral, però no aconseguí con-
vencer els assistents. A les votacions que
es varen fer, els resultats foren els se-
güents: "(Sobre) si resulta en el primer
càrrec responsabilitat per al senyor De
Buen": vuit vots en contra de la respon-
sabilitat (Giné, Trèmols, Luanco, Caba,
Gómez Arias, Molés, Blasco i Sánchez) i
cinc a favor (Duran i Bas, Novellas, Ru-
bió, Villar i Casaña). "Queda per tant
resolt (...) que no cabia culpabilitat al
senyor De Buen pel primer dels càr-
recs".⁴⁷
Respecte a les altres acusacions, es produí
una inesperada reacció davant dels resul-
tats de la primera votació. El nucli que
havia maldat i votat per la culpabilitat fa-
un tomb que podria ser sincer, però
també podria ser una resposta abandona-
nista davant l'actitud que ha conquistat la
majoria. Seguint pas a pas els debats es fa
difícil creure simplement en la sinceritat
d'aquests vots i no en alguna tàctica, en-
cara que en perdem la seva significació.
El cert és que a les votacions respecte als

dos últims càrrecs, els doctors Casaña,
Duran i Bas i Rubió i Ors s'uneixen a la
majoria que creu en la no culpabilitat de
l'acusat, i queden, sorprenentment, sols
en els seus vots afirmatius els doctors
Villar (director de l'Escola d'Arquitectu-
ra) i Novelles (director de l'Institut).⁴⁸
El rector Casaña acabava de patir un bon
revés. Els seus mateixos companys aca-
baven de demostrar-li que va suscitar el
conflicte poc oportunament. Per aquesta
raó abandonaria el càrrec i la Universitat
de Barcelona al cap de pocs mesos, i
acceptaria una càtedra a la Universitat
Central que li fou creada, precipitada-
ment i expressament, pels amics del mi-
nisteri, per tal d'endolcir la seva marxa.⁴⁹
Pel contrari, les felicitacions a Odón de
Buen es prodigaren. El catedràtic es creà
una gran popularitat i una aurèola entre
la joventut estudiantil i entre el públic
liberal barceloní que havia seguit amb
interès el conflicte.
El doctor De Buen repregué les seves
classes a Barcelona el 7 de gener de 1896
i aquest mateix any publicà una fastuosa
Història Natural en edició popular, en fas-
cicles, la riquesa de gravats i de presenta-
ció de la qual exhibien la confiança que
l'editorial tenia en l'acolliment del públic
liberal, que volia conèixer directament
les "escandaloses" teories biològiques que
haviem motivat tant d'enrenou.⁵⁰

(Josep Arqués)

NOTES

1. Cfr. D. Núñez: *El darwinismo en España*, Madrid, 1977, p. 19, 31, 35, 39; J. Vernet i Ginés: *Historia de la ciencia española*, Madrid, 1975, p. 236-268; *Historia de las ideas revolucionarias*, Madrid, 1974 (sense autor), Ed. Alhambra, p. 14 i s.
2. Cfr. Thomas F. Glick: *La recepción del darwinismo en España en dimensión comparativa*. III Congreso Nacional de Ha. de la Medicina, Valencia, 1969, p. 193-200; J. Senent-Josa: *Las ciencias naturales a la Renaixença*, Barcelona, 1979, p. 69-79; D. Núñez: *El darwinismo en España*, Madrid, 1977, p. 34.
La "qüestió universitària" desencadenada per Orovio ha estat tractada en una multitud de treballs. Destaquem, per la seva minuciositat i excel·lent exposició, A. Jiménez: *Historia de la Universidad Española*, Madrid, 1971, p. 345-368 i V. Cacho Viu: *La Institución Libre de Enseñanza*, Madrid, 1962, vol. I, p. 281, 317. Per la seva aportació a la confirmació que la "guspira" va sorgir a conseqüència de l'explicació de teories darwinistes, val la pena de veure J. Varela: *Los amigos políticos...*, Madrid, 1977, p. 103-105 i nota 29.

Uns estudiants al pati de la Universitat de Barcelona. Entre ells, reconeixem Joan Maragall.

3. A. J. de Letamendi: *Discurso Inaugural Univ. Barcelona curso 1878-1879*. Barcelona, 1879, hi ha diverses pàgines analitzant la idea darwinista, que es considera equivocada, però d'entre les agudes consideracions de Letamendi, algunes sorprenen per la seva coincidència amb les anàlisis actuals del fenomen.

El llibre de Rubió i Ors a que també ens referim en el text fou editat a Barcelona el 1883 i apareix citat a J. Carrera Pujal: *Historia política de Catalunya en el siglo XIX*, Barcelona, 1957-1958, t. VI, p. 380-381, on és qualificat el catedràtic de "catòlic del bàndol alfonsista". Vegeu finalment F. Plans i Pujol: *Discurso Inaugural Univ. Barcelona curso 1880-1881*, Barcelona, 1880. Malgrat que aquest discurs hagi estat citat amb freqüència com antidarwinista, només dedica quinze línies al problema, encara que, això sí, condemnant-lo com una "demostració irrefragable de l'abús de la deducció".

4. O. de Buen: *Diccionario de Historia Natural*, Barcelona, s/d (1981), p. XXI-XXII. Consignem un resum biogràfic d'Odón de Buen amb dades obtingudes de les següents fonts primàries provinents de l'Archivo del Ministerio de Educación y Ciencia en Alcalá de Henares (AEU): Llig. 216/37, *Expediente de estudios de Odón de Buen*; Ibid.: Llig. 5403/61, *Expediente de oposición de Odón de Buen*; Ibid.: Llig. 9131/1, *Expediente personal de Odón de Buen*.

Nasqué a Zuera (Saragossa) el 18 de novembre de 1863. Ensenyament mitjà a Saragossa (alumne pensionat, premi extraordinari grau batxiller). Llicenciatura en ciències naturals a Madrid (alumne pensionat, premi extraordinari 23-IX-1884). Doctor en ciències naturals (grau d'excel·lent el 6-III-1886). Nombroses excursions científiques per Espanya. Vocal de la comissió científica que emprèn un viatge (interromput) de dos anys, durant el qual fa la volta al món en la fragata "Blanca".

Guanya les oposicions a la càtedra d'història natural de la Universitat de Barcelona el 13 d'agost de 1889. El 1894 ja té publicats 7 llibres científics i 9 opuscles a part nombrosos articles. Des de 1894 en endavant hi ha un reguitzell de sol·licituds de trasllat a la Universitat Central (cinc al llarg dels anys) que augmentaren amb l'incident de 1895 que s'estudia aquí.

L'11 d'octubre de 1911 li és concedit el trasllat a la càtedra de mineralogia i botànica de la Universitat Central. Abans havia estat nomenat director del laboratori biològic marí de Balears (no s'ha trobat la data exacta però probablement fou el 1907), sense abandonar la càtedra barcelonesa. El 17 d'abril de 1914 és nomenat per R.O. director de l'Institut Espanyol d'Oceanografia, càrrec que exerceix conjuntament amb la seva càtedra. El 18 de novembre de 1933 el ministeri d'Instrucció Pública el declara jubilat en complir l'edat reglamentària, però davant les insistents peticions de la junta de professors de la Facultat de Ciències i dels alumnes, s'accedeix que pugui acabar el curs acadèmic iniciat. La biografia del doctor Odón de Buen i del Cos ha estat sovint desfigurada en un punt clau: la seva pretesa expulsió o separació forçosa de la Universitat de Barcelona. Cfr. J. Vernet i Ginés: *Historia de la ciencia española*, Madrid, 1975, p. 268; Gran Encicil. Catalana, (3) 900; J. Senent-Josa: *Las ciencias naturales a la Renaixença*, Barcelona, 1979, p. 62-62, 72, 77, 88.

En canvi, Ll. Solé Sabarís: *L'ensenyament de les ciències...*, dins *Homenaje a Ma. de los Angeles Ferrer Sensat*, Barcelona, 1974, p. 70-98, amb encert considera l'expulsió solament com un intent, però s'equivoca en atribuir el protagonisme al cardenal Casañas, equivocació que es repeteix en els textos ressenyats anteriorment, així com el fet que l'arribada del doctor De Buen a Barcelona esdevingués el 1900. A la biografia del catedràtic és de

vital importància la seva relació amb Ferrer i Guàrdia i els seus ensenyaments i manuals a l'Escola Moderna, que no es mencionen en els expedients citats. En aquest respecte, poden ser consultats els treballs ressenyats de Solé Sabarís i de Senent-Josa en què, també, se cita la seva labor com a regidor i senador, i un article específic de J. Senent-Josa: *La enseñanza de las Ciencias Naturales...*, a "Cuadernos de Pedagogía", (2) 21-24 (1975). Sobre la relació del doctor De Buen amb la francmaçoneria, ve confirmada per A.M. Lera: *La masonería que vuelve*, Barcelona, 1980, p. 70.

5. O. de Buen: *Tratado elemental de Zoología*, Barcelona, 1890, p. 488.

6. J. Carrera Pujal: *Historia política...*, Barcelona, 1957-1958, t. VI, p. 393. El text entre cometes prové de la narració feta per J. Rodríguez-Carracido, en un article titulat *Las ciencias físico-naturales en el Congreso Católico* a "Los Lunes de El Imparcial", 13 de maig de 1889, citat per D. Nuñez: *El darwinismo en España*, Madrid, 1977, p. 39.

7. No hem trobat cap exemplar d'aquestes obres, però les paraules d'Odón de Buen figuren a "La Vanguardia", XV (4460) 4 (1895). Sobre les eleccions a regidors barcelonesos vegeu J. Peyri: *Apuntes no velografiados de un estudiante de Medicina oboocentista*, Barcelona, s/d, p. 6 i 24, on es ressenya que no fou elegit (ho seria més endavant). La seva reiterada participació en els mitjans lliurepensadors figura a "El Correo Catalán" XX (6931 m.) 5 (1895).

8. "La Publicidad", XVIII (6094) 1 (1895) atribueix a l'associació citada l'origen de la denúncia, però el doctor Tremols, a Ibid., XVIII (6100) 2 (1895), acusa els companys del doctor De Buen.

9. "Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona", 38 (1156) 235, (1157) 277-281 (1895).

10. Ibid.

11. *Colección legislativa de España*, t. 73, Madrid, 1857, p. 314.

12. "Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona", 38 (1157) 277-281 (1895).

13. Ibid., resum de punts continguts a la instància.

14. L'article II començava: "La Religió Catòlica, Apostòlica i Romana és la de l'Estat. La Nació s'obliga a mantenir el culte i els seus ministres..."

Cánovas ocupà la direcció del govern a les legislatures de 1876, 1879, 1884, 1890 i l'última el març de 1895. Fou assassinat el 1897. Cfr. J. Varela: *Los amigos políticos*, Madrid, 1977, p. 107 s.; i J. Vicens Vives i M. Llorens: *Industrials i politics (sigle XIX)*, Barcelona, 1958, p. 114-117.

15. No hi hagué cap altre Concordat en tota l'última meitat del segle XIX després del de 1851 subscrit entre Pius IX i Isabel II. L'opinió ressenyada en el text sobre les funcions, el 1895, del Concordat, pertany a Gumersindo de Azcárate. Cfr. "La Publicidad", XVIII (6097) 3 (1895). Sobre les distintes Constitucions i les seves posicions de cara a la qüestió religiosa, vegeu M. Martínez Cuadrado: *La burguesia conservadora...*, Madrid, 1974, p. 28-34.

16. Les excursions científiques ocupaven un lloc destacat en el panorama cultural del darrer quart de segle. Fou l'abandó progressiu de les concepcions especulatives a favor de l'observació directa el que va conduir que cada home de ciència progressista se sentís "explorador". Vegeu el capítol dedicat a aquest tema de per Senent-Josa: *Las ciencias naturales a la Renaixença*, Barcelona, 1979, p. 39-50; Notícies de l'excursió d'Odón de Buen a "La Vanguardia", XV (4454) 3, (4455) 2 (1895), on també es dona compte d'una altra excursió científica a París que prepara el doctor Torà, catedràtic de la Facultat de Farmàcia".

17. AEU: Llig. 9131/1, *Rector a Decano Facultad Ciencias*, 2 oct. 1895; Les peticions del bisbe Català, que signa "Jayme", estan contingudes a Ibid.: *Bisbat de Barcelona a Rector*, 30 set. 1895.

18. Vegeu: "La Vanguardia", XV (4458) 2 (1895); "La Publicidad", XVIII (6089) 1 (1895) i "Diario de Barcelona", (281 m.) 11466 (1895).

19. Cfr. "La Publicidad", XVIII (6089) 2 (1895); "Diario de Barcelona", (281 m.) 11466-11468 (1895); "La Vanguardia", XV (4459) 4-5 (1895).

20. El diàleg ve registrat així a "La Vanguardia", XV (4459) 5 (1895) i de forma molt semblant a "La Publicidad", XVIII (6089) 2 (1895). Anys més tard, també signa els fets J. Peyri: *Apuntes no velografiados...*, Barcelona, s/d., p. 6.

21. Un bidell aconseguí tancar les portes del rectorat, segons "La Vanguardia", XV (4459) 5 (1895) i "La Publicidad", XVIII (6089) 2 (1895). Al "Diario de Barcelona", (281 m.) 11467 (1895), s'hi ressenya que aparegué la muller del rector i els va manifestar que don Julián Casaña era absent, amb la qual cosa el grup retrocedí.

22. Cfr. "El Correo Catalán", XX (6931 m.) 5-10 (1895); "La Vanguardia", XV (4459) 5 (1895); "La Publicidad", XVIII (6089) 2 (1895).

23. Els xiulets dels estudiants van dirigits al "Diario de Barcelona", "El Noticiero Universal" i "El Correo Catalán", i en canvi la visita té un to d'agraïment a les redaccions de "La Publicidad", "El Diluvio" i "La Vanguardia", la qual cosa qualifica fàcilment els diaris.

24. La versió de "La Publicidad", XVIII (6090) 1-2 (1895), és digna de ser comparada amb la de "La Vanguardia", XV (4460) 4 (1895) i la de "Diario de Barcelona" (281 t.) 11513-11514 (1895). La crònica del primer resumeix perfectament la trista calamitat informativa de tanta premsa: la deformació de la veritat al servei d'un ideari polític que, a vegades fins inconscientment, distorça els fets amb la justificació moral de millorar el seu missatge. La crònica de "El Correo Catalán", XX (6931 t.) 2-3 (1895), mereix els mateixos adjectius que han estat dedicats a "La Publicidad", encara que les tendències dels diaris siguin completament oposades.

25. Sobre el pretès fur universitari, diu J.M. de Nadal: *Memories d'un estudiant barceloní*, Barcelona, 1952, p. 151 33: "Els estudiants, no obstant eren valents quan tenien les parets universitàries més a prop que els policies, perquè tenien la convicció que existia una cosa que es deia "furo universitario" (...) "Temps a venir hom demostrà que tot allò del "furo" era una llegenda". Sobre la història de violències estudiantils a Barcelona, M. Rubió i Borrás: *Motines y algaradas de estudiantes en las Universidades de Barcelona y Cervera*, Barcelona, 1914, cita aterridors precedents, d'entre ells a p. 28-31 l'incendi el 1606 i el 1617 de les habitacions particulars del rector, simplement per desacord amb els períodes vacacionals. I a p. 90-105 descriu la torbada població de Cervera davant dels excessos estudiantils quan aquesta ciutat albergava la Universitat.

Els fets referits en el nostre text provenen de "La Publicidad", XVIII (6090) 1-2 (1895); "La Vanguardia", XV (4460) 4 (1895); "Diario de Barcelona", (281 t.) 11513-11514 (1895). Cfr. AEU: Llig. 9131/1, *Rectorado a D.G. Instrucción Pública*, 8 oct. 1895, donant compte de l'entrada de la policia i assegurant que el governador prestà al rector "concurs eficaç".

26. "La Publicidad", XVIII (6090) 1-2 (1895), destaca que ni a Madrid ni a Barcelona no s'havia vist mai la policia a la universitat. Es fals. Els aldarulls de novembre de 1884 a la Universitat Central, que foren promoguts pel discurs d'obertura de curs pronunciat per Morayta,

ZOOLOGÍA

SUCUM M. SOLER

desembre 1982/Volum 2/741 45

sobre la llibertat de catedra, i contestat pel ministre de Foment Alejandro de Pidal, acabaren amb l'entrada de la policia a la Universitat el 20 de novembre. Vegeu Y. Turin: *La educación y las escuelas en España de 1874 a 1902*, Madrid, 1967, p. 306-308.

A Barcelona, el 1898, essent rector accidental el doctor Luanco, ordenà novament entrar les forces de la guàrdia civil a la Universitat, fet ressenyat per J.M. de Nadal: *Memories d'un estudiant barceloní*, Barcelona, 1952, p. 16.

27. Expressió de Duran i Bas consignada a "La Publicidad", XVIII (6090) 1-2 (1895).

28. L'última locució prové de J. Peyri: *Apuntes no velografiados...*, Barcelona, s/d, p. 24. La resta, de: "La Vanguardia", XV (4461) 4 (1895); "La Publicidad", XVIII (6091) 2 (1895); "Diario de Barcelona", (283 m.) 11562-11564 (1895); "El Correo Catalán", (6933 m.) 6-8 (1895).

Durant aquest dimecres, dia 9, els excessos estudiantils no foren notoris. No obstant això, dos catedràtics de filosofia i lletres (Delfi Donadiu i Manuel Garriga Nogué) i un de dret (Modesto Falcón) es varen veure obligats a suspendre les seves classes "per la cridoria de fora i els avalots". Segons consta a AEU: Llig. 9131/1, *Información testifical de los sucesos abierta por el Rectorado (Declaraciones de los tres catedráticos mencionados)*, 11 oct. 1895.

Sobre les accions dels estudiants de dreta, consta que va haver-n'hi algunes, com els plec de signatures tramesos a la D.G. d'Instrucció Pública el 17 d'octubre (cfr. *Ibid.*: *Pliegos conteniendo 740 firmas de alumnos Univ. Barcelona*, 17 oct. 1895).

29. J. Mañé i Flaquer: *La farsa de la libertad de enseñanza*, a "Diario de Barcelona" (286 m.) 11706-117-8 (1895). Sobre Morayta anotem que ocupava la càtedra d'història d'Espanya a la Universitat Central i més endavant ocupà la d'història universal. La seva notorietat política derivava, això no obstant, dels càrrecs que ocupà a la francmaçoneria, en que arribà al màxim lloc directiu nacional com a "gran orient espanyol". Fou també propietari i director de diverses publicacions: "Revista Ibérica", "La Reforma", "La República Ibérica", "El Republicano Nacional" i "El Republicano", que amb els seus títols fan obvi tot aclariment. Allò més curiós de la seva biografia, per al nostre estudi, és que les

croniques que des de Madrid reflectien la visió del corresponsal del diari barceloní "La Publicidad", referents als esdeveniments del problema universitari, venien signades amb el pseudònim de Felipe, que corresponia precisament a l'usat per Morayta, que fou durant molts anys l'home de "La Publicidad" a la capital. O sigui, que el mateix que havia preparat el plantejament de la qüestió, en donava la seva interessada opinió, de forma anònima, al diari republicà barceloní.

30. L'enumeració de les implicacions del doctor De Buen prové de J. Peyri: *Apuntes no velografiados...*, s/d, p. 6. L'afer de Granada, protagonitzat pel catedràtic Manuel Torres Campos, titular de dret internacional, es consigna a "La Publicidad", XVIII (6097) 1 (1895). A la p. 3 d'aquest exemplar, Gumersindo de Azcárate jutja l'afront tan greu com el de Barcelona.

31. Vegeu "Diario de Barcelona", (282 m.) 11550 (1895). A "El Correo Catalán", XX (6934 m.) 11-12 (1895), s'hi resumeixen informacions de "La Nación", "El Imparcial" i "El Liberal", entre d'altres. Les adhesions ressenyades provenen de "La Vanguardia", XV (4461) 5, (4462) 2, (4463) 5, (4465) 2, (1895) i de "La Publicidad", XVIII (6091) 2, (6092) 3, (6094) 2, (6095) 2, (1895).

32. "La Publicidad", XVIII (6091) 1 (1895), ressenya referent-se al rector, que ha estat deixat "en situació, (per) el prelat de la diòcesi, demostrant-li sense compliments el profund disgust". Probablement es tracta d'un rumor cert, encara que no ho comentí cap altre diari. De fet, el bisbe no fa cap declaració pública durant tots els fets.

33. *Ibid.*

34. La narració detallada d'aquests aldarulls es troba a AEU: Llig. 9131/1, *Información testifical de los hechos abierta por el Rectorado*, 11 oct. 1895. Declaren sobre les escameses sofertes per ells mateixos el dia 10 els empleats de la Universitat, entre ells el porter Felip Daurà, que presta declaració allitat a causa de les contusions que va sofrir en ser envestit quan exigia la papereta de matrícula a l'entrada de la Universitat.

35. Declaracions de Cánovas publicades per "La Vanguardia", XV (4463) 5 (1895).

36. Cfr., "Diario de Barcelona", (286 m.) 11698-11700

(1895), "La Vanguardia", XV (4464) 5 (1895); "La Publicidad" no difon la notícia.

37. Només "La Vanguardia", XV (4464) 4 (1895), hi dedica un espai considerable i detalla la reunió. "La Publicidad" li dedica escasses línies, perquè es tractava d'una derrota.

38. Conjuntura del país reflectida a "La Publicidad", XVIII (6098) 1 (6097) 1 (1895) i també denúncies segon les quals el conflicte fou iniciat pels "clericals". Acusacions de signe contrari figuren a J. Mañé i Flaquer: *La farsa de la libertad de enseñanza*, a "Diario de Barcelona", (286 m.) 11706-11708 (1895) i del mateix autor, *Psicología* a *Ibid.*, (293 m.) 12019-12020 (1895).

39. AEU: Llig. 9131/1, *Rectorado a D.G. de Inspección Pública*, 14 oct. 1895.

40. Són citats expressament els art. 27, cas 9 i 38 al 48 del reglament general per a l'administració i règim de la instrucció pública de 20 de juliol de 1895 i el contingut total de la R.O. de 30 de setembre de 1875. Cfr. AEU: Llig. 9131/1, *D.G. Instrucción Pública a Rectorado*, 31 oct. 1895. Han pogut ser examinats els tràmits que es feren a la D.G. per a la redacció del dur ofici citat i ha quedat clara la seva intenció reflectida en un informe al marge, que diu: "Proposant que sigui cridada l'atenció de les autoritats acadèmiques de Barcelona, sobre el procediment seguit per elles..."

41. L'article 27, cas 9 del Reglamento General para la Administración y Régimen de Instrucción Pública (R.D. 20 jul. 1859), diu: "Correspon als rectors, com a caps dels districtes universitaris, suspendre, també, els professors, convocant dintre del tercer dia el Consell Universitari, quan calgui que aquest conegui el cas i posant-ho sempre en coneixement del govern". Els articles 38 i 48 formen part del Capítol III, que tracta "Dels Consells Universitaris", consignant quan cal convocar-los i com han de ser els procediments dels expedients i judicis.

La R.O. de 30 de setembre de 1875 diu en el seu article 2n: "Els professors sotmetran l'obra o les obres que jutgin adequades per a l'ensenyament de la seva respectiva assignatura a l'aprovació del rector del districte universitari al qual pertanyen. En cas de dissentiment, el rector elevarà consulta a la D.G. d'Instrucció Pública i es donarà l'ensenyament pel text o conforme al mètode que hagués servit en el curs anterior".

Els textos d'aquestes lleis han estat consultats a *Colección legislativa...*, t. 81, Madrid, 1859, p. 161, 164-165; *Ibid.*, t. 115, Madrid, 1876, p. 277.

42. Idees que exposa el rector a la primera sessió del Consell Universitari en explicar el peratq de la convocatòria. Vegeu AEU: Llig. 9131/1, *Acta de la 1a. sesión Consejo Universitario Univ. Barcelona*, 16 nov. 1895.

43. *Ibid.*

44. AEU: Llig. 9131/1, *Pliego de cargos al catedrático Odón de Buen*, 15 nov. 1895.

45. En el Consell, el doctor Luanco, dega de ciències, manifestà la seva disconformitat amb l'expedient i rebé l'adhesió final del doctor Giné i Partagas, dega de medicina.

Vegeu AEU: Llig. 9131/1, *Acta 2a. sesión Consejo Universitario Univ. Barcelona*, 19 nov. 1895.

46. Es una defensa valenta de les seves idees, en que confessa, d'entrada, que "no professa, per convicció científica, cap religió positiva". I que per exercir el professorat universitari no va haver de prestar —com era exigint anys enrera— cap jurament de fidelitat a cap religió. Per continuar amb una llista de lleis, ordres i decrets que emparaven la seva actuació. Cfr. AEU: Llig. 9131/1 *Defensa del catedrático Odón de Buen*, 26 nov. 1895.